

Den fria kriminalvården i kriminalpolitikens stöpslevel

Inledningsanförande vid Kriminalistföreningens i Finland årsmöte i Helsingfors den 26 mars 1971

Av. jur. kand. HANNES WALIN, Helsingfors

Något poetiskt kan man påstå, att först alldeles under de senaste åren det försenade och länge väntade ljuset, likt soluppgången, i allt högre grad börjat lysa i den finska kriminalpolitikens dunkel. Den utvecklingshämmande allmän- kontra individualpreventiva dispytdebattens dyningar har lagt sig och likt vårlärkans sång, som förebådar sommarens ankomst, har internationella erfarenheter och de empiriska samhällsvetenskaper- nas forskningsresultat börjat nå lagstiftarnas öron här, även på det straffrättsliga området.

Det sakförhållande, som hittills varit rådande på kriminalpolitikens område, torde stå i nära samband med det, att vi inte har något specificerbart organ, vilket skulle ha anförtrofts ansvaret för kriminalpolitikens utvecklande. Hos oss ligger saken annorlunda till än i Sverige. Vi har ingen centralt ämbetsverk för kriminalpolitiken. I jämbredd med kulturens utveckling sker i allmänhet en etiskt positivt värderbar utveckling i fråga om en allmännare medvetenhet om samhällsliga problem. I den senaste tidens utveckling kan man se tydliga tecken på strävanden, att uppmärksamma de på ett eller annat sätt handikappade medborgarnas rättsskydd. Enär det enligt ett karaktärspsykologiskt tänkesätt hos människan obestridbart tämligen klart, kan iakttagas en egoistisk komponent, torde det inte på något sätt vara förvånande, att man kan påstå, att kriminalpolitiken till dags dato inte har hos oss varit speciellt populär bland politikerna. Å andra sidan har det påståtts, att politiken borde innefatta skötseln av de gemensamma angelägenheterna.

Hänvisande till undersökningarna beträffande den dolda brottsligheten och till några andra kriminologiska undersökningar, och å andra sidan till det mottagande, som de fick i början, kan man konstatera, att brottsfenomenets och den enskilda brottslingens existens förnimbara anknytning med oss s.k. sociala människor och vårt samliv har mottagits tämligen kyligt.

Dock har det, i detta avseende, alldeles under den senaste tiden kunnat iakttagas glädjande tecken på en utökning av den kollektiva medvetenhetsbenägenheten och en faktiskt förbättring har också skett. Det socialdemokratiska partiets kriminalpolitiska program blev klart för några år sedan och veterligen har det

även i några andra partier mer eller mindre målmedvetet tagits initiativ till motsvarande beredningsarbete.

Fastän den till synes nästan ofruktbara dispytdebattens dyningar håller på att lägga sig hos oss och det positiva intresset å andra sidan håller på att vakna, måste man konstatera, att den i offentligheten försiggående kriminalpolitiska debatten inte har nått sådana proportioner och kanske inte heller motsvarande kvalitativa nivå, som i de övriga skandinaviska länderna, av vilka i synnerhet Sverige har utmärkt sig på detta område. Enligt finsknationella traditioner har denna debatt hos oss varit hållen i en fåmligen skarp ton. Radikalerna har strävat till att fälla det existerande systemet och konservativerna har vresigt försvarat det. En sakkunnig och saklig debatt, som ur framtidens synvinkel torde anses som fruktbar, har åtminstone inte förverkligats på ett idealiskt sätt.

Ur den ovan skildrade bakgrunden kan man dock avskilja som en konkret detalj, det ur den uppkomna och glädjande faktum, att statsrådet på justitieministeriets framställning den 12.11.70 beslutit tillsätta en kommitté för den i frihet försiggående kriminalvårdens arbetsmetoders och organisations utvecklande. Härvid torde det vara på sin plats att fråga, vad denna i frihet försiggående kriminalvård egentligen är? Svarsförsöket kunde man lokalisera i tre kanske från varandra avskiljbara aspekter: 1) den, som belyser den historiska utvecklingen 2) den, som analyserar det aktuella läget 3) den, som skisserar upp framtiden. Den i frihet försiggående kriminalvården, som ens på något sätt organiserats, kan anses ha börjat i vårt land den 19.1.1870, då den dåvarande Fängelseföreningen grundades. Föreningens andliga fader, prokurator Eugène von Knorring, konstaterade vid föreningens första konstitutionerande möte profetiskt, att många bittra erfarenheter och många deprimerande besvikelser kommer att komma föreningen till del. Kanske denna pessimistiskt betonade prognos delvis beredde jordmånen för den realpolitiska lösningen, att föreningen genast efter sekelskiftet överflyttade tyngdpunkten för sin verksamhet till den verksamhet, som i olika former går ut på att anpassa de från fängelset frigivna i samhället. Strävandena, som anslöt sig till föreningens natthärbärgs- och arbetsplaceringsverksamhet, kulminerade i den experimentella arbetsplatsverksamheten, som var avsedd för de från fängelset villkorligt frigivna och som påbörjades på 1930-talet och som institutionerades sig till arbetslägerverksamhet på 1940-talet.

Ur den fria kriminalvårdens synvinkel hade beslutet om, att lagen om unga brottslingar förordnades träda i kraft den 1.1.1943, en uppenbarligen skickelsediger inverkan. Då detta skedde mitt under rasande krig, förorsakade organiserandet av skötseln av

de nya lagstadgade uppgifterna, som anslöt sig till den villkorliga domen, problem för justitieministeriet som kändes närpå omöjliga, enär det inte fanns några praktiska möjligheter för skapandet av en fri kriminalvårds organisation. Under dessa omständigheter var den enda användbara möjligheten den, att övervakningen av unga brottslingar och uppgörandet av personundersökningar för rätten anförtroddes dåvarande Fängelseföreningen i de av vårt lands största städer, i vilka den medelst funktionärer, som avlönats att sköta detta arbete som bisyssla, utövat frivilligt personundersökningsarbete redan långt före lagstiftningen, som reglerar detta område, trädde i kraft. Samtidigt delegerades också anskaffandet av övervakare åt de villkorligt dömda unga i hela landet åt Fängelseföreningen eller åt Ungdomsövervakningens Centralbyrå, som grundades i förening med den nuvarande Kriminalvård r.f., vilken märkligt nog ännu innehar denna uppgift, hur tydligt än en dylik verksamhetsform skulle höra till justitieförvaltningens offentliga sektor.

Enär vårt lands ekonomi återhämtade sig från de av kriget förorsakade efterverkningarna först efter det krigsskadeersättningsarna erlagts någon gång i början av 1950-talet, är det på intet sätt förvånande, att man inte under denna tid fäste någon större uppmärksamhet vid den fria kriminalvården i vårt land. Desto mer förvånansvärt är det, att man inte från statsmaktens sida fäste just någon positiv uppmärksamhet vid denna verksamhet i det skede, då de olika i synnerhet ungdomsbrottsligheten belysande siffrorna i medlet av 1950-talet började visa en i vår kriminalhistoria mycket väl kända kurva med stigande tendens.

Under dessa ur den fria kriminalvårdens synvinkel kritiska år, buro vårt lands socialnämnder numerärt den största bördan för de villkorligt dömda ungas del och polismyndigheterna för de villkorligt frigivnas del.

Förutom den traditionella expeditionen i Helsingfors fick dåvarande Fängelseföreningen en annan expedition i Tammerfors år 1955, vilken till en början sköttes av en person. Först år 1962 fick vårt land till föreningens Helsingfors expedition den andra övervakaren, som innehade tjänsten som huvudsyssla. År 1968 kunde föreningen öppna sin tredje expedition i Åbo. År 1970 var i det avseendet betydelsefullt i den nuvarande Kriminalvård r.f:s historia, att då grundades allt som allt fyra av två funktionärer bestående expeditioner, Uleåborgs, Lahtis, Jyväskylä och Kuopios. De tre senast nämnda expeditionernas grundande möjliggjordes genom att man beslöt upphöra med övervakningsinspektionsverksamheten, som påbörjats i början på 1960-talet, och överflytta de frigjorda medlen till grundandet av nya expeditioner. Övervakningsinspektionsverksamheten effektiviserade under

sin verksamhetsperiod betydligt övervakningen av unga brottslingar i över 20 bostättningscentra, men den samhälleliga utvecklingen utvisade att dess fortsättande var mindre ändamålsenligt. Denna verksamhetsform hade under knappt tio års tid hunnit fylla sin egen uppgift.

Denna mer betydande utveckling, som skett under de två senaste åren, har lett till det, att vid denna tidpunkt har Kriminalvård r.f. genom sina expeditioner i övervakning, som sköts som huvudsyssla, 40 % av de villkorligt dömda unga i hela vårt land och å andra sidan visar arbetsfallsnumrorna, vilka sköttes som huvudsyssla, jämfört med föregående verksamhetsår en ökning på i medeltal över 50 %.

Kanske är det i detta sammanhang på sin plats att behandla något av Kriminalvård r.f:s nuvarande verksamhetsformer. Inom föreningen och dess funktionärskår har man erfarit, att utförandet av personundersökningar om unga brottslingar för rätten och rättsrepresentationen, som anknyter sig till unga personers brottsärenden, samt övervakningen av de i övervakning förordnade brottslingarna, utgör en ändamålsenlig kriminalvårdande verksamhetshelhet. Man kan påstå, att som en följd av denna treenade verksamhet vet den högra handen samma sak som den vänstra, varvid de olika verksamhetsformerna kommer att ha en fruktbringande inverkan på varandras verksamhet. Å andra sidan kan man konstatera, att utgångspunkterna för en verksamhet, som sker inom ramen för en verkligt ändamålsenlig „övervaknings“ titel, utgörs av natthärbärges- och „halfway house“-verksamhet samt arbetsförmedling, vilka betjänar brottslingen. Dessa verksamhetsformer har man inom föreningen under senaste tider strävat till att målmedvetet effektivisera och man har till och med lyckats däri tämligen tillfredsställande. För den grupp frigivna, som är allra svårast att placera i samhället, erbjuder arbetslägren fortsättningsvis bostad och arbetsplats. Härbärgena, som verkar i Helsingfors och Tammerfors, och i sist nämnda stad också den till föreningens verksamhetsprogram hörande enda nuvarande brottslighets förebyggande verksamhetsformen, ungdomsklubbarna, till vars krets hör ungdom, som redan konstaterats vara delvis asocial och som bildat gäng, samt deras närmaste vänner, vilka är i den direkta närmaste asociala farozonen.

I anslutning till denna något allmänt hållna representation av nuvarande verksamhetsformer kan man konstatera, att debatten som under senaste tider har först i offentligheten om övervakningen och den fria kriminalvården då och då har tyngts av en beklaglig begreppsförvirring. Anledningen till detta torde närmast ha givits av det nuvarande ordet „övervakning“, som används av vår kriminallagstiftning och som redan i många sam-

manhang har konstaterats vara föråldrat, och vilken kanske beskriver den kontrollverksamhet, som polismyndigheterna riktar mot sina övervakade. Å andra sidan måste man konstatera, att detta ord är en möjligast misslyckad titel för de terapeutiska-vårdande åtgärdernas helhet, som den fria kriminalvården strävar till att erbjuda sina klienter.

Med anledning av detta är det kanske på sin plats, att litet närmare granska den nuvarande fria kriminalvårdens verksamhetskapacitet och de olika verksamhetsformernas realiserbarhetsideologi. Enligt min uppfattning kan man påstå, att på den internationella expertnivån råder en nästan fullständig enighet om det, att en effektiv och verksamhetsduglig fri kriminalvård är det närmaste kriminalpolitiska alternativet till den anstaltsmässiga behandlingen av brottslingar. Om man jämför anslagen eller statsbidragen, som i de olika nordiska länderna har anvisats den fria kriminalvården, med varandra och i synnerhet med anslagen som anvisats varje lands fångvård måste man tämligen bedrövad konstatera, att den kriminalpolitiska uppskattningen, som i praktiken visats den fria kriminalvården är överlägset svagast i Finland trots det, att man kan konstatera att statsbidraget för detta ändamål under 1960-talets lopp höjdes sjudubbelt i vårt land.

Inom kriminalvårdens kretsar har man kunnat konstatera, att det verkar som om kriminalvårdsfallen i allt högre grad skulle koncentrera sig i vårt lands största bosättningscentra, med tyngdvikten på Södra-Finlands sida. Ungefär $\frac{1}{4}$ av alla fallen torde finnas i Helsingfors och ungefär en $\frac{1}{3}$ inom Stor-Helsingfors område. Dessa uppgifter härstammar från undersökningar, som kriminalvårdskommittén utfört likaledes som den uppgift, att det vid senaste årsskifte i vårt land fanns ca. 4.500 villkorligt frigivna, som var förordnade i övervakning. För närvarande kan man beräkna, att var tionde villkorligt frigiven frigives utan övervakning. Av de tidigare nämnda villkorligt frigivnas antal var 745 i Kriminalvårdens expeditioners övervakning. Med anledning av att man på grund av åtminstone något förbättrade verksamhetsförutsättningarna i slutet av år 1969 kunde fatta beslutet, att Kriminalvården på sina verksamhetsorter tar i sin övervakning alla sådana frigivna under 25-år, som själva vill det, ävenledes som alla som kommer från arbetslägren, har de i föreningens övervakning varande villkorligt frigivnas antal under årets lopp stigit med över 100 %.

Beklagligtvis är föreningens övervakningsmässiga situation ur ändamålsenliga kriminalvårdande målsättnings synvinkel fortsättningsvis densamma som för några år sedan, då en gästande engelsk probation officer konstaterade: „The caseload is quite unrealistic“. Förutom på det ovan nämnda beror detta på, att åtminstone numerärt sett spelar huvudrollen i de tämligen få-

Den fria kriminalvårdens finansiering och arbetsfallen i de nordiska länderna i jämförelse med fångvården.

<p style="text-align: center;">SVERIGE</p> <p>Verksamhetsåret 1969/70 Statens andel i finansieringen ung. 31 milj. Skr. = ung. 24,8 milj. Fmk. Antalet övervakade 1.1.71 22.974. (Personundersökningarna och deras finansiering utfört skilt för sig inom ramen för domstols- väsendet) <i>Fångvårdsutgifterna 1969/70</i> ung. 230 milj. Skr. = ung. 186 milj. Fmk. Fångantalet 1.1.1969 5033 I Sverige har man räknat ut, att en övervakningsdag kostar ung. 4—5 Skr.</p>	<p style="text-align: center;">NORGE</p> <p>Verksamhetsåret 1969 Statsbidraget 3.162.000 Nkr = ung. 1.850.000 Fmk. Under årets lopp var 4.172 per- soner i övervakning och det ut- fördes sammanlagt 1.309 person- undersökningar.</p>
<p style="text-align: center;">DANMARK</p> <p>Verksamhetsåret 1969/70 Statsbidraget: 11.867.000 Dkr = ung. 6.600.000 Fmk. Under årets lopp var 5.779 perso- ner i övervakning och det utför- des 3083 personundersökningar. <i>Fångvårdsutgifterna 1969/70</i> ung. 160 milj. Dkr = ung. 89 milj. Fmk. Fångantalet 1.1.1970 3.300 I Danmark har man räknat ut, att en fångdag kostar ung. 140 Dkr medan en övervakningsdag igen kostar ung. 4—5 Dkr.</p>	<p style="text-align: center;">FINLAND</p> <p>Verksamhetsåret 1970 Statsbidraget: 822.992 Fmk. Under årets lopp var 3267 perso- ner i övervakning och det utför- des sammanlagt 3135 personun- dersökningar. <i>Fångvårdsutgifterna 1970</i> ung. 86 milj. Fmk. Fångantalet 1.1.71 4.866 Den fria kriminalvårdens årliga statsbidrag i Finland är alltså under 1 % av fångvårdsutgifterna när motsvarande % i Sverige är närapå 14 och Danmark 7,5 samt i Norge ung. 5.</p>

taliga övervakarnas arbetsbörda, vilka sköter övervakningen som huvudsyssla, de villkorligt dömda ungas övervakning. Av dessa fanns enligt beräkning i hela landet vid senaste årsskifte ungefär 3.800, av vilka i Kriminalvårdens övervakning, som sköts som huvudsyssla, var jämt 1.300 och i övervakning, som sköts som bisyssla under Kriminalvård R.F:s regi, 178. Som exempel på en expeditions situation kan man nämna, att vid senaste årsskifte

hade Helsingfors expedition fem övervakare, som skötte övervakningen som huvudsyssla, i medeltal 214 övervakningsfall samtidigt. Till sin hjälp hade de från vårdverksamheten i första hand en motsvarande förstahjälpare samt en arbetsplacerare. Av den sist nämndas synnerligen framgångsrika verksamhet kunde man konstatera, att troligtvis första gången i föreningens historia kan man påstå, att under ett verksamhetsår kunde nästan varje brottsling som sökte arbete, hänvisas till något arbete. Dock kunde det finnas mycket att önska i fråga om arbetsplatsens kvalitet och ändamålsenlighet.

Om man i någon mån skulle sträva till att karakterisera denna s.k. övervakningsverksamhets nuvarande ideologi inom Kriminalvård R.F:s krets, kan man konstatera, att den i huvuddrag följer den nuvarande övervakningschefen Harri Montonens tankegång på följande sätt: „Enhälligt har man uppfattat som övervakningens viktigaste uppgift klientens anpassande i det honom omgivande samhället. I detta syfte måste man ofta stödja honom genom praktiska vårdåtgärder samt andligen medelst ett personligt förhållande. Som andrahands målsättning har härvid klart blivit den av lagen uppställda fordran, att genom övervakning hindra uppkomsten av nya brott. Detta blir förstäligen genom den erfarenhet alla erfarna kriminalvårdare gjort, att det i ett övervakningsförhållande, som senare kan visa sig vara tämligen lyckat, i början kan framträda återfallsbrottslighet speciellt då det är fråga om svårt störda klienter.

Rent av märkvärdigt länge inbillade sig åtminstone de som mindre kände till övervakningen, att den i lagen klart framhållna kontrollfunktionen omedelbart skulle hindra utförandet av brott. För tillfället kan man konstatera, att den enda bestämmelsen, vilken man målmedvetet strävar att hålla fast vid är den, att den övervakade väntas med rimelig punktlighet iakttaga de besöks-tider som överenskommits med övervakaren. Att denna inställning omfattats belyses av, att på Kriminalvårdens försorg gjordes under senaste år ingen framställan beträffande en enda övervakad om den villkorliga domens verkställande på grund av förseelser genom otillbörligt uppförande. I motsvarande grad förlorade av 1187 övervakade, som är i föreningens övervakning, under årets lopp endast 18 sin villkorliga frihet på grund av förseelser genom otillbörligt uppförande.“

I detta skede kunde man fråga: Vad är övervakningen egentligen? Till detta kunde man svara: Övervakningen är ett till samhällets disposition stående medel, som hör till bestraffnings-systemet och genom vilket den i övervakning förordnade skall förmås till en ömsesidigt förpliktande kontakt med en annan av samhället vald person, vars uppgift är att sträva till att hjälpa den övervakade att bättre förstå sig själv och sin inställning till

omgivningen och därigenom till de levnadsformer, som från samhällets synpunkt är godtagbara eller tolererbara. Om man på ett tillfredsställande sätt lyckas förverkliga de på detta sätt omfattade övervakningsändamålen, kan övervakningen på ett beaktansvärt sätt hindra att den övervakade råkar i konflikt med samhällets officiella normsystem och samtidigt också förhindra, att han blir föremål för de straffpåföljder, för vilka han blivit villkorligt frigiven. Förverkligandet av övervakningen, då den är som bäst och kanske i första hand grundar sig på ett personligt förhållande mellan övervakaren och den övervakade, har man kallat socialterapeutiskt.

Vid utövandet av den praktiska kriminalvården i vår förenings expeditioner har man många gånger på ett smärtsamt sätt upplevat som ett tidsödande praktiskt problem, den fortsatta kampen för våra klienters sociala jämlikhet i de service-enheter, i vilka samhället utdelar olika slags sociala tjänster. Kanske med anknytning till detta kan man påstå, att detta kan vara ett av huvudargumenten till den uppfattningen, att det behövs en speciell frivårdsorganisation. I anslutning till detta har det visat sig i många avseenden vara ändamålsenligt, att det finns en enligt kriminalvårdande principer fungerande förstahjälpsverksamhet, som kompletterar den officiella socialvården, och som enligt principen „här och nu“ snabbt och möjligast fri från den byråkratiska bundenheten strävar till att definiera ett förnuftigt vårdbehovs fordringar, och genom ett målmedvetet uppmärksammande av återfallsbrottslighetsrisken strävar till att minska det kommande vårdbehovet. De praktiska möjligheterna för att denna princip skall lyckas, effektiveras av till den anslutna arbetsplaceringsverksamheten och den verksamhet, som syftar till att ordna med en bostad.

Enär det har påståtts, att det krävs två oundgängliga grundförutsättningar för en framgångsrik övervakning eller i bästa fall en kriminalvårdande socialterapeutisk klientbehandling, är det kanske på sin plats att behandla dem litet närmare. Dessa två förutsättningar är i första hand klientens tillfredsställande boendemöjlighet och i andra hand hans placering i arbete ifall han är i arbetsför ålder.

I de flesta större bosättningscentra står i detta nu, till de medellösa bostadsbehövandens förfogande endast natthärbärgesliknande inkvarteringsställen, för vilka de merkantilistiska strävandena från ägarnas sida beklagligtvis ofta är karaktäristiska. Detta leder till, att alltför många människor hamnar att bo på en bestämd kvadratmeteryta. När man på dessa förhållanden tillämpar det faktum, att man under dessa omständigheter måste försöka hjälpa även den fria kriminalvårdens mest svårskötta klientel, som i ifrågavarande levnadsskede inte ens befinner sig

på nollpunkten, utan oftast någonstans nedan om den i en situation, som är eventuellt tyngd av kanske ansevärd försummade underhållsbidrag, så är det naturligt, att man kan tala om rent av kriminogena boendeförhållanden. För förbättrandet av dessa missförhållanden har Kriminalvården i Helsingfors ett härbärge för män med 16 platser och ett härbärge för unga med 7 platser. Beträffande dessa har åtminstone inte de merkantilistiska strävandena kastat sin skugga över systemet, ty de är tillsvidare avgiftsfria för de från fängelset frigivna. Med anslutning till detta system har flickorna ung. 4 platser och männen ung. 6 platser i s.k. „start-way home“. Under innevarande år strävar man till att fördubbla „start-way home“ platsernas antal i Helsingfors, varvid man strävar till att för de som begått brott skapa en boendemiljö, som försöker motsvara de förhållanden, som råder i ett tämligen positivt genomsnittligt underhyressamfund. Man har strävat till att hålla som minimiförutsättning för att få komma med i detta system det, att den vederbörande person enligt kriminalvårds erfarenhet kan klassificeras som arbetsduglig. Dessutom förutsätts, att vederbörande är i övervakning och i anslutning till detta i någonslags vård.

Ur brottslingarnas arbetsplacerings synvinkel är det synnerligen beklagligt, att den officiella arbetsförmedlingen i vårt land har känt sig tvungen att omfatta det ideal, att arbetsförmedlingen enligt arbetsgivarnas önskemål bör kunna förmedla bästa tänkbara arbetskraft. Det är naturligt, att den arbetskraft kriminalvården kan erbjuda inte allmänt taget lämpar sig för ett verksamhetsideal, som är utmätt på detta sätt. På grund av detta har man beviljat föreningens expeditioner arbetsförmedlingsbyråns rättigheter och i rådpåläggningar, som hållits mellan Kriminalvården och arbetsförmedlingsmyndigheterna har man låtit oss förstå, att den närmaste framtidens utveckling bör utgå från nuvarande grund. Detta har varit ägnat att leda till en situation, där Kriminalvårdens tämligen fåtaliga funktionärer på många orter, förutom den traditionella arbetsbördan, som pålagts dem, måste på denna tilläggssektor kämpa med nästan övermäktiga svårigheter.

Sålunda är det på intet sätt underligt, att det hos den på fältet arbetande kriminalvårdaren och hans övervakade i önsketänkandets form hägrar en dröm om en situation, då den som avtjänar sitt frihetsstraff i fängelse skulle i dagslön få åtminstone samma summa som den, som äger motsvarande yrkeskompetens, får i timlön på den fria marknaden. Om utvecklingens hjul, vars rörelser på detta område befunnits vara rätt långsamma, skulle ha kommit till detta skede av önsketänkandet, kunde man vänta sig, att var och en från fängelset villkorligt frigiven skulle i sin ficka ha en sådan summa pengar, att han åtminstone i teorin

skulle kunna tänkas klara sig från de oundgängliga svårigheterna, som anknyter sig till frigivningen från fängelset utan att behöva ty sig till, att anhålla om en allmosa av samhället, vilket han enligt traditionellt uttryck och tanke har brutit mot.

Då man granskar personundersökningsverksamheten som utövas i våra expeditioner hamnar vi att framföra verksamhetsnumror, som får vara skandinaviska kolleger att känna svindel t. ex. i Helsingfors expedition kom var och en av fem personundersökare, att under årets lopp utföra i medeltal 366 personundersökningar, medan motsvarande arbetsfallsbelastningsnumror i Tammerfors expedition var 223. En förklaring till att man i Helsingfors har klarat av denna arbetsbörda någorlunda tillfredsställande är den, att det för renskrivningen, som ansluter sig till personundersökningen och för kansliarbetet finns specialarbetskraft, och att man på grund av omständigheterna varit tvungen att nästan helt avstå från den sannfärdighetens verifieringsdimension som innefattas i hembesöken.

Detta är synnerligen beklagligt, enär personundersökningen borde vara en möjligast fullständig och tillförlitlig beskrivning av den åtalade ungas sociala bakgrund och hans växelvärkan med den, och då personundersökningen är som bäst, kan den utnyttas i en på kriminalvårdande erfarenhet grundad reaktionsrekommendation för rätten. I rätt många fall får personundersökaren värdefullt tilläggsstöd av ett nära samarbete med samma expeditions övervakare. På föreningens verksamhetsorter ansluter sig till personundersökningsarbetet en av barnskyddslagen förutsatt rättsrepresentation i de ärenden, där en ung person under 18 år står åtalad. Denna verksamhet har av de lokala barnskyddsmyndigheterna delegerats åt föreningens expeditioner. Rättsrepresentanten har teoretiskt karakteriserats som en å tjänstens vägnar fungerande sakkännare, som står till rättens förfogande. Det verkar som om denna rättsrepresentation, till vilken man har kunnat lösgöra däri specialiserade funktionärer, har varit ägnad att inverka på det, att personundersökningens individualpreventiva betydelse klarare än förut har uppfattats av domstolarna. Därtill har dess betydelse som en institution, som kompletterar personundersökningen, i enskilda fall kunnat vara nästan oersättlig i många avseenden. Det har t.o.m. hänt då och då, att rättens ordförande dagen före rättegången har ringt till rättsrepresentanten -med en förfrågan om vad man skulle kunna anse som en förständig reaktion i ärendet som kommer före. Dessutom kan man påstå, att utbytet av uppgifter emellan de olika expeditionerna beträffande den lokala rättspraxisen, har i praktiken med beaktande av hela landet, haft en på rättspraxisen konformerande inverkan, vilken knappast kan värderas om negativ.

Beträffande arbetslägerverksamheten som utövas av föreningen, kan man konstatera, att i den inträffade år 1970 en avgörande vändpunkt. Tidigare betjänade arbetslägren i främsta hand fångvårdsväsendets behov sålunda, att till dem kunde enligt prövning frigges fångar, som också hade en tämligen svag framgångsprognos och som i annat fall inte ännu kunnat frigges enligt prövning. Kanske delvis beroende på att fångvårdsväsendet senaste år avstod från att fordra det s.k. arbetsplatsintyget, som en förutsättning för ett av prövning beroende frigivande, och kanske delvis beroende på det förbättrade sysselsättningsläget kom man till det, att jämfört med år 1969 sänktes de till arbetslägren frigivnas antal från 388 till 231 och i motsvarande grad höjdes ed genom Kriminalvård r.f. placerades antal från 151 till 353. Dessa nummerserier har på ett kriminalvårdande positivt sätt formligen en epokgörande betydelse. Tidigare var i föreningens expeditioner ett bekant fenomen, den gamla stam-kunden, som hade supit upp alla sina pengar, sin bostad och arbetsplats och för vars hjälpande på benen igen inte tycktes finnas någon möjlighet, när det enda tänkbara halmstrået var ouppnåeligt, då arbetslägren var fullsatta. Senaste år kunde man hänvisa nästan var och en som var i motsvarande situation till ett arbetsläger, där han i ett halvritt samfund fick en möjlighet till bostad, arbete och tillnyktringsförsök. I medeltal efter tre månaders vistelse på lägret hade vederbörande både arbets- och vardagsklädseln i skick och dessutom så mycket handpengar, att man kunde vänta sig att han skulle klara sig ända till den första lönen i det fria samhället.

Under de två senaste åren har man målmedvetet strävat till att göra arbetslägermiljön så angenäm som möjligt för den som kommer dit, genom att sträva till att möjligast långt tolerera avvikande beteende utan att ty sig till disciplin eller tvång. I anslutning till detta har man under lägerförmännens ledning börjat med diskussionsverksamhet i små grupper, vars skjönbara resultat har varit den interna andans förbättring inom lägersamfundet, när såväl lägerinvånarna som förmännen bättre börjat förstå varandras problem. Denna senaste tids utveckling har gett impuls till, att sträva till att mer målmedvetet än förut utveckla arbetslägren i en socialterapeutisk riktning. Härvid har man först kommit att tänka på, att med beaktande av lägerinvånarnas stördhetsgrad, som i genomsnitt måste anses som tämligen hög, borde man förutom förmännen få en socialarbetare till vardera lägret. Först då kunde man vänta sig, att man i praktiken verkligen skulle kunna utjämna arbetslägerklienteletets rätt törnbeströdda väg till friheten på ett betydelsefullt sätt, och man skulle i samband med arbetslägren kunna börja tala om någotslags samfund med skyddade arbetsplatser. Om vi tänker på det

klart hospitaliserade och på samma gång kroniskt socialt störda klientelet inom den fria kriminalvården, borde vi i framtidens kriminalpolitiska reformeringsplaner sträva till det, att vi i vårt lands störste bosättningscentra skulle ha „half-way house“, som skulle inrymma en viss mängd kontroll, men som i övrigt skulle fungera enligt terapeutiska-vårdande principer, och till vilka skulle inslutas ett på laga grunder realiserbart system av skyddade arbetsplatser, vars iordningställande storarbetsgivarna skulle förpliktas till. Som grund för denna tanke kunde man framföra ett av kriminalvårdande erfarenhet dikterat påstående, att vi har en bestämd, till all lycka inte särskilt stor klientgrupp, som har två alternativ, att få tillfälle att leva och verka som skattebetalande medborgare i ett halvfritt och tämligen förståelsefullt samfund eller, vara isolerad i ett mångdubbelt dyrare anstaltssamfund som börda för andra skattebetalare.

Mellan nuvarande och framtidens verksamhetsformer kunde man framföra en förmedlande tankegång. Man kan nämligen konstatera, att traditionell vårdande kriminalvård, då den är som bäst, på individnivå har utövats inom ramen för övervakare-övervakad förhållandet. Under de senaste åren har det dock närmast från de anglosaksiska länderna börjat komma till kännedom uppgifter om, att man där i allt högre grad inom den fria kriminalvården har börjat övergå till vårdande gruppverksamhet och i bästa fall till gruppterapeutisk klientbehandling.

Till dags dato har av de penningmedel, som står till den fria kriminalvårdens förfogande, varit knappt med medel för experimenterandet med den vårdande gruppverksamheten. På grund av detta har erfarenhetsgrunden varit beroende av några få grupper, som verkat en tämligen kort tid. De berättigar tillsvidare endast till försiktiga antaganden. Det verkar som om många av de svårare unga klienterna skulle ha haft så svåra och skadegörande besvikelser i sina grundläggande människoförhållanden, att det för dem är nästan omöjligt att kunna lita på någon annan människa så mycket, att de överhuvudtaget skulle våga öppna sig för en annan människa i vårdhänseende på ett hoppingivande sätt. Troligtvis skulle det vara ändamålsenligt att sträva till, att bilda vårdande grupper just av dessa klienter, till vilkas „dragare“ man borde kunna få personer, som erhållit skolning i grupparbete. Denna tanke kan man ställa mot den bakgrunden, att meningen med all verksamhet som sker inom den fria kriminalvården är klientens resocialisering. Detta förutsätter från hans sida en tilltagande enligt samhällets förväntningar bestämd förmåga att leva som medlem i ett samfund, i vilket nivån för minimifordringarna utmäts enligt vederbörandes förmåga att verka som samhällets medlem utan att hamna i konflikt med straffsrättsliga normer.

Den vårdande gruppen erbjuder den individ som kommer med i den, ett enastående tillfälle att ansluta sig till andra människor utan att behöva rikta några förväntningar och känslor, som känns övermäktiga, mot någon annan person. På motsvarande sätt kan man anta, att just ett personligen upplevt medlemskap i en liten grupp eller i detta fall i en vårdande grupp, kan utgöra grundförutsättningen för en social verksamhet i ett vidare samfund.

För tillfället kan man anse det som en självklarhet, att vårdande gruppverksamhet i olika former behövs i jämbredd med den klientbehandling, som baserar sig på det traditionella individförhållandet. Empiriskheten får i framtiden utmäta dessa verksamhetsformers inbördes förhållande i kvantitativt avseende.

Om man till slut skulle sträva till att granska den fria kriminalvårdens ställning i kriminalpolitikens stöpslevel måste man med glädje konstatera, att under en tämligen kort tid har i grundsituationen skett en förändring på grund av att man slutligen har insett, att kriminalpolitiken är en väsentlig del av den allmänna samhällspolitiken och att man för dessa frågor börjat känna ett levande och aktionsberett intresse. Jag antar, att man kan påstå, att de sociologiska forskningarna, som under senaste decennium utförts i olika länder, har hos samhällets beslutande organ väckt ett mycket stort och brydsamt frågetecken efter den hittills utövade anstaltsmässiga kriminalpolitiken. De allmänna mänskliga missförhållandena i samband med inspärningen i anstalt och deras försvagande betydelse på framgången i samhället i framtiden, börjar vara kända. På motsvarande sätt är det känt, att internationellt har man ansett, att som närmaste alternativ till den anstaltsmässiga kriminalpolitiken framträder den fria kriminalvården, som är utrustad med behövliga verksamhetsresurser och kapacitet. Sålunda bör man inte förundra sig över, att det i många olika sammanhang offentligen uttalats, att en viktig kriminalpolitisk målsättning är en sänkning av vårt nuvarande enligt skandinaviska mått, synnerligen höga fångantal. Härvid skymtar den fria kriminalvården även som en nationalekonomiskt frestande möjlighet när man har kunnat konstatera, att dess årliga klientbehandlingskostnader endast utgör en bråkdel av fångvårdskostnaderna per fånge. Sett ur den mest optimistiska synvinkeln kan man föreställa sig att den t.o.m. kan minska på de årliga fångvårdskostnaderna.

„Vestigia terrent“ säger ett gammalt romerskt ordspråk. Hos oss har November-rörelsen synnerligen effektivt och till och med färgstarkt hämtat fram de ofta uppskakande saker, som inom ramen för den s.k. vårdande verksamheten har hänt i vårt lands olika slutna anstalter. Det verkar dock som om det, i detta sammanhang uppkomna slagordet tvångshjälp skulle kasta sin skug-

ga över de olika frivårdande verksamheterna. Med erinran om vad jag sade om den i praktiken förverkligade övervakningens ideologi, måste man obestriddligen konstatera, att nuvarande övervakning grundar sig på en lagstiftning, vilken man ur den övervakades synvinkel kan generalisera i övervakarens mun: „Om du inte samtycker till att leka den lek, vars regler jag meddelar dig, kan det gå på det sättet, att det bestäms att den villkorliga domen sätts i verkställighet eller den villkorliga friheten förklaras förverkad“. Den nuvarande övervakningen är alltså en form av tvångshjälpande, om vilken man dock med hänvisning till Kriminalvårdens statistik kan säga, att den under senaste tider har förverkligats på ett synnerligen liberalt sätt. Jag tror att man kan påstå, att i den senaste tidens samhällspolitiska och kriminalpolitiska diskussion beträffande den öppna vården klart har kunnat höras en tvångsåtgärdernas användningsfobi, vilken naturligt nog lett till en minimeringstendens beträffande användandet av tvång.

På den praktiska diskussionens nivå har man konstaterat, att inom alkoholistvården förbättras möjligheterna att uppnå de vårdande syftemålen alldeles uppenbart genom alkoholistens eget spontana vårdsökande. Med stöd av detta tämligen hållbart verkande antagande har man varit färdig att generalisera, att motsvarande förhandsantagande stämmer även för brottslingarnas del. Till denna generalisering kan man ändock konstatera, att alkoholister med medvetenhetsförmåga i allmänhet uppfattar sin situation som en sjukdom, som förorsakar svårigheter a) för dem själva b) för den närmaste omgivningen c) för samhället. De brottslingar, som äger en medvetenhetsförmåga, synes utgå från den tanken, att deras brottsliga verksamhet förorsakar svårigheter a) för samhället, ifall de inte hamnar fast b) möjligen för deras familj och c) för dem själva ifall de hamnar fast. På grund av detta tänkesätt kan man förmoda, att inte heller från samhällets synpunkt dessa två tidigare nämnda problems problematik och försöken att lösa dem är i kongruens med varandra. Om man utgår från tendensen att fångantalet skall minskas och tvånget från den fria kriminalvården avlägsnas så finns det den möjligheten, att man skulle komma till den dikotomiska lösningen, att det skulle finnas två från varandra skilt fungerande system, bestraffningsövervakningen och den fria kriminalvården. Det först nämnda skulle härvid enligt det straffdominerade fänkesättet fungera som ett mildare alternativ till det villkorliga frihetsstraffet medan det senare igen som en terapeutiskt-vårdande serviceorganisation skulle locka klienter till sig. Ifall man skulle vilja använda bestraffningsövervakning så vore polisen den mest naturliga redan existerande organisation för dess användande, ifall man inte vill upprätta en alldeles egen organisa-

tion för detta ändemål. Denna organisation skulle ändå vara tvungen ur samhällsanpassningsmålsättningens synvinkel att ta ståndpunkt till definieringen av sina övervakades terapeutiska-vårdande behov. Om man igen skulle sträva till att göra en kompromiss mellan vård- och tvångsideologierna skulle man härvid kunna tänka sig en avsevärd förkortning av de nuvarande lagstadgade tvångsanvändningstiderna i övervakningen. För tillfället växlar ju hos oss den lagstadgade övervakningstiden för brottslingarnas del mellan 2—5 år. Man kan upphöra med övervakningen efter sex månaders övervakningstid. Nu kunde vi utgå från den tanken, att en avsevärt kortare tvångsövervakningstid än den nuvarande skulle vara tillräcklig. Nästan i samma andetag kunde man de lege ferenda konstatera, att efter tvångstiden skulle var och en övervakad ha en ovillkorlig rätt att vara den fria kriminalvårdens kund, ifall han själv önskar det. Om man skulle utgå från den sistnämnda tankegången så skulle man enligt kriminalvårdande erfarenhet kunna avskilja tre från varandra avvikande klientgrupper, de unga eller under 21-åringarna, eller möjligen i framtiden under 20-åringarna, för det andra de fullvuxna brottslingarna och för det tredje de hospitaliserade mångdubbla återfallsförbrytarna. Enär de unga övervakade av naturliga skäl är antingen i pubertetsålder eller i senpubertet eller i värsta fall rent av i en pubertetskris, måste man konstatera, att som en slags minimitid för uppkomsten av ett vårdförhållande kunde hållas ett år. För de fullvuxna brottslingarnas del kunde man tänka sig, att den lagenligt förpliktande övervakningstiden till och med kunde förkortas till sex månader. Enligt nuvarande erfarenhet synes ett vårdförhållande utformas under en tid på sex månader om den nu överhuvudtaget tar form. Beträffande de klienter, som inte vore villiga att fortsätta övervakningsförhållandet sedan den lagstadgade tiden upphört skulle man knappast heller senare med övervakning uppnå det av samhället förväntade resultatet. De lättaste fallen torde vid det laget redan ha blivit hjälpta. För den verkligt hospitaliserade klientkårens del kan man konstatera, att den obligatofiska övervakningstiden alls icke är en så relevant fråga, ty alldeles uppenbart kommer de på grund av trycket av sina egna problem och tidigare erfarenheter att söka sig inom ramen för det nuvarande arbetslägersystemet eller möjligen till framtidens system med skyddade arbetsplatser i synnerhet om de upplever denna möjlighet som ett dem erbjudet privilegium.

Ifall man tänker använda sig av det system som förutsätter tvång, så bör man för de villkorligt dömdas del konstatera, att domstolen i allt högre grad än förr borde fästa uppmärksamheten vid bedömandet av den omständigheten, att är den åtalade överhuvudtaget i behov av någonslags kriminalvård ur sin egen eller

samhällets synvinkel. Inom fångvårdsväsendet borde man i mån av möjlighet fästa ökad uppmärksamhet vid samma problematik beträffande de som frigges från fängelset. Justeringen av ett tänkesätt i denna riktning skulle kunna leda till det, att i framtiden endast en relativt liten del av de villkorligt frigivna skulle förordnas i övervakning de, för vilkas del man skulle pröva att det finns vägande skäl för detta arrangemang.

Om man av en eller annan orsak skulle anse det motiverat att avstå från bestraffningsövervakningstanken, kan man förmoda, att beträffande minimeringen av fångantalet utgör den av ungdomsbrottskommittén föreslagna och i framtiden möjligen förverkligade straffarresten ett andvändbart alternativ. En synnerligen beaktansvärd möjlighet då man skisserar upp framtidens fria kriminalvård är den, att alla sådana verksamhetsformer, som ens i teorin innehåller en möjlighet att användandet av tvång förverkligas, skulle anses lämpa sig endast för statens tjänstemannaorganisation. Härvid framträder i hela sin vidd „den legaliserade altruismens problematik“, av vilken man redan inom ramen för några i vårt land fungerande institutioner har tämligen beska erfarenheter. Man kommer härvid närmast att tänka på vårdens byråkratisering. Kontrollurskort-mentaliteten är inte ägnad att främja den fria kriminalvårdens målsättning och effektivitetens grav är den på fältet verkande kriminalvårdaren, som är belastad med två tjänstefel.

Om man i en eller annan form strävar till en kriminalpolitiskt betydelsefull fri kriminalvård, bör man ovillkorligen genom lagstiftning på samhällets försorg trygga denna verksamhets finansiering, så att inte en betydande del av organisationens energi går åt till att trygga den dagliga verksamhetens grundförutsättningar. Man måste en gång för alla kunna bestämma vad man vill ha och vad det får kosta i förhållande till klienternas antal och nationalinkomsten.

Den i frihet försiggående kriminalvården har hos oss plötsligt hamnat i det kriminalpolitiska intressets ljuskägla efter en stiltjeperiod som varat i årtionden. Härtill ansluter sig de mycket dynamiska utvecklingsbehoven, som uppkommit lika hastigt och som man nu blivit medveten om. Situationen synes kräva snabba och radikala reformer. Härvid bör man ta i beaktande den faran, att man på ett tag skulle sträva till att ta ett för långt och kanske också flyktigt övervägt steg in i framtiden.

Hannes Walin.